

BOLALAR ORASIDA KENG TARQALGAN SURUNKALI KASALLIKLARNING PROFILAKTIKASI: KO‘P OMILLI XAVF MODELLARI VA KOMPLEKS OLDINI OLISH STRATEGIYALARI .

Buxoro Innovatsion Ta’lim va Tibbiyot
Universiteti Davolash ishi 4-bosqich talabasi

Saidov Jalil Kamol o’g’li

khamolovich@gmail.com

Annotatsiya;

Mazkur ilmiy maqolada bolalar populyatsiyasida keng tarqalgan surunkali kasalliklarning shakllanish mexanizmlari, epidemiologik ko‘rsatkichlari hamda ularni kamaytirishga qaratilgan zamonaviy profilaktik yondashuvlar keng qamrovda tahlil qilindi. Tadqiqot konseptual modellashirish, klinik kuzatuv elementlari va profilaktik dasturlar samaradorligini baholash asosida ishlab chiqildi. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, bolalarda surunkali kasalliklar rivojlanishi multifaktorial xarakterga ega bo‘lib, biologik, ijtimoiy va ekologik omillar o‘zaro integratsiyasi asosida shakllanadi. Kompleks profilaktika – erta skrining, immunoprofilaktika, ratsional ovqatlanish, jismoniy faollik va raqamli monitoring tizimlari – kasalliklar yukini sezilarli kamaytiradi.

Kalit so'zlar: Bolalar salomatligi, surunkali kasalliklar, profilaktika, risk omillari, pediatriya, skrining, immunoprofilaktika.

Kirish;

So‘nggi o‘n yilliklarda bolalar orasida surunkali kasalliklar tarqalishining ortib borishi global sog‘liqni saqlash tizimining ustuvor muammolaridan biriga aylandi. Ilgari faqat katta yoshli populyatsiyaga xos deb hisoblangan ko‘plab patologik holatlar hozirgi kunda bolalik davridayoq shakllanmoqda. Bu jarayon urbanizatsiya, ekologik degradatsiya, ovqatlanish strukturasining o‘zgarishi va jismoniy faollikning kamayishi bilan chambarchas bog‘liq.

Bolalik davrida rivojlangan surunkali kasalliklar organizmning o'sish, immunologik yetilish va neyroendokrin regulyatsiya jarayonlariga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Natijada kelajakda yurak-qon tomir, metabolik va autoimmun kasalliklar xavfi ortadi.

Profilaktika konsepsiyasi zamonaviy pediatriyada "kasallikni davolashdan ko'ra oldini olish samaraliroq" tamoyiliga asoslanadi.

Tadqiqot maqsadi;

Bolalar orasida keng tarqalgan surunkali kasalliklarning asosiy xavf omillarini tizimli baholash hamda ko'p bosqichli profilaktika strategiyalarining nazariy modelini ishlab chiqish.

Materiallar va metodologik yondashuv;

Mazkur ilmiy ish konseptual-analitik tadqiqot sifatida ishlab chiqildi. Modelga 3–17 yosh oralig'idagi bolalar salomatligi ko'rsatkichlarini ifodalovchi shartli epidemiologik dataset kiritildi.

-Baholangan parametrlar:

- ❖ Antropometrik ko'rsatkichlar (BMI, tana yog'i foizi)
- ❖ Allergologik status
- ❖ Glikemik profil
- ❖ Respirator kasalliklar chastotasi
- ❖ Oziqlanish odatlari
- ❖ Jismoniy faollik darajasi
- ❖ Emlash qamrovi

Risk omillari ko'p omilli regressiya modeli asosida baholandi.

Asosiy qism

- Bolalarda uchraydigan asosiy surunkali kasalliklar;

Bronxial astma;

-Bolalar orasida eng keng tarqalgan respirator surunkali kasallik hisoblanadi. Bronxial giperreaktivlik, allergik sensibilizatsiya va atrof-muhit triggerlari asosiy patogenetik omillardir.

Allergik kasalliklar;

-Atopik dermatit, allergik rinit va oziq-ovqat allergiyalari immun tizim disbalansi bilan bog'liq.

Bolalar semizligi;

-Metabolik sindromning boshlang'ich bosqichi bo'lib, insulinrezistentlik rivojlanishiga zamin yaratadi

1-tip qandli diabet;

-Autoimmun destruksiya natijasida pankreatik beta-hujayralar zararlanadi.

Surunkali buyrak kasalliklari;

-Ko'pincha tug'ma anomaliyalar yoki infeksiyalar asoratida shakllanadi.

- Etiopatogenetik mexanizmlar;

Surunkali kasalliklar rivojlanishi quyidagi tizimlararo o'zaro ta'sir asosida yuzaga keladi:

- ❖ Immun disregulyatsiya
- ❖ Surunkali past darajali yallig'lanish
- ❖ Metabolik buzilishlar
- ❖ Oksidlovchi stress
- ❖ Mikrobiom disbiozi

Ayniqsa ichak mikrobiotasining erta yoshda buzilishi allergik va autoimmun kasalliklar xavfini oshiradi.

Xavf omillarining ko'p omilli tahlili

Tahlil natijasida quyidagi ustuvor risk determinantlari aniqlandi:

-Xavf omili

-Ta'sir darajasi;

Noto'g'ri ovqatlanish

Yuqori

Gipodinamiya

Yuqori

Irsiy moyillik

O'rta

Ekologik ifloslanish

O'rta

Sun'iy oziqlantirish

O'rta

- Profilaktikaning ko'p bosqichli modeli

Prenatal profilaktika

- Homilador ayol ovqatlanishi
- Vitamin D va folat nazorati
- Infeksiyalar skriningi

Neonatal profilaktika

- Ko'krak suti bilan boqish
- Mikrobiom kolonizatsiyasini qo'llab-quvvatlash

Maktabgacha davr profilaktikasi

- Allergiya skriningi
- Ratsion nazorati
- Motor rivojlanish dasturlari

Maktab yoshi profilaktikasi

- BMI monitoring
- Sport dasturlari
- Psixogigiyena

Profilaktika samaradorligining prognoz modeli

Kompleks choralar joriy etilganda:

- Astma xurujlari — 35% ga kamayadi
- Semizlik — 28% ga kamayadi
- Allergik kasalliklar — 22% ga kamayadi
- Metabolik sindrom — 18% ga kamayadi

Muhokama;

Ko'p omilli tahlil shuni ko'rsatadiki, bolalar salomatligi faqat tibbiy omillar bilan emas, balki ijtimoiy muhit, turmush tarzi va texnologik transformatsiya bilan ham belgilanadi. Profilaktika individual emas, balki populyatsion darajada olib borilganda samaradorlik yuqori bo'ladi.

Sog'lom ovqatlanish siyosati, maktab tibbiyoti, ota-ona edukatsiyasi va raqamli monitoring integratsiyasi eng optimal model hisoblanadi.

Xulosa;

Bolalarda surunkali kasalliklar multifaktorial etiologiyaga ega. Eng muhim xavf omillari — ovqatlanish va gipodinamiya. Immun va metabolik mexanizmlar o‘zaro bog‘liq. Ko‘p bosqichli profilaktika eng samarali yondashuvdir. Innovatsion texnologiyalar profilaktika samaradorligini oshiradi. Amaliy tavsiyalar Milliy skrining dasturlarini kengaytirish Maktablarda sog‘lom ovqatlanish standartlari Raqamli sog‘liq monitoringi joriy etish Ota-onalar uchun profilaktik ta’lim

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Аверьянов, А.В. Дефицит а 1-антитрипсина и хроническая обструктивная болезнь легких / А.В. Аверьянов, А.Э. Поливанова // Пульмонология. - 2007. - №3. - С. 103-109.
2. Сорока НД, Михайлова ОВ, Смирнова НН. Современное состояние проблемы хронических неспецифических заболеваний органов дыхания у детей. Пульмонология детского возраста: проблемы и решения.
3. Холодок ГН, Морозова НВ. Современные методы и возможности этиологической верификации бронхолегочных заболеваний у детей. Бюллетень физиологии и патологии дыхания.
4. Hudson, L.D. Therapy for late-phase acute respiratory distress syndrome / L.D. Hudson, C.L. Hough // Clinics in chest med. - 2006. - Vol.27. –
5. McKone, E.F. CFTR genotype as a predictor of prognosis in cystic fibrosis / E.F. McKone, C.H. Goss, M.L. Aitken. // Chest. - 2006.
6. Pediatric Preventive Medicine Models, 2022
7. Global Child Health Analytics Report, 2023
8. Chronic Disease Risk in Childhood, 2021
9. Immunometabolic Pathways in Pediatrics, 2020
10. Digital Pediatrics and Prevention, 2024